

ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР У СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

А Досліджуються різноманітні жанри дитячого фольклору, їхній вплив на розвиток, виховання, соціалізацію дітей з особливими потребами; виявляється місце та значення дитячого фольклору в соціально-реабілітаційній роботі з ними.

Ключові слова: дитячий фольклор, жанри дитячого фольклору, дитина з особливими потребами, соціально-реабілітаційна робота.

Постановка проблеми. Питання розвитку, навчання і виховання дітей з особливими потребами останнім часом набуло значущої ваги й значення. Адже лише за останні роки кількість таких дітей в Україні щорічно збільшується на 5–6 тисяч [6, с. 3]. Демократичні зміни в суспільному житті нашої країни зумовили появу нових тенденцій, провідних ідей, зорієнтованих на інтеграцію й успішну соціалізацію дітей з особливими потребами в суспільство. Законодавчі та нормативно-правові положення Української держави (Конституція України, закони «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про освіту», «Про реабілітацію інвалідів», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю», Національна доктрина розвитку освіти тощо) визначають основні засади створення правових, соціальних, економічних, організаційних умов для усунення або компенсації обмежень життєдіяльності дітей, викликаних порушеннями здоров'я, особливостями психофізичного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці (В. Астапов, В. Бондар, Т. Ілляшенко, В. Лапшин, В. Синьов) визначають різні порушення у дітей з особливими потребами, які групують на органічні, функціональні, психологічні, соціальні та комплексні [4, с. 136]. Окрім наявних відхилень чи вад у фізичному, соматичному розвитку, для таких дітей характерна дезадаптація на поведінковому, когнітивному, емоційному, комунікативному рівнях. Усі ці прояви призводять до соціальної дезадаптації, обмеження життєдіяльності й включення в адекватні для її віку педагогічні та виховні процеси. На думку сучасних фахівців, «особам зі стабільними психофізичними порушеннями дуже важко, а іноді й неможливо самостійно адаптуватися до умов навколишнього середовища», інтегруватися в соціум [6, с. 20].

Дієвим механізмом створення рівних можливостей осіб з особливими потребами в суспільстві, усвідомлення себе соціально потрібними й незалежними є система соціально-реабілітаційної роботи. Остання спрямована на підтримання їхнього фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння ними у досягненні соціальної та матеріальної незалежності, а, передовсім, на можливість успішно реалізувати свої загальнолюдські права, стати корисними громадянами своєї держави, освіченість і соціальний статус

яких задовольнятиме потреби суспільства.

Загалом, соціальна реабілітація – це система відновлення здатності дитини з особливими потребами до самостійної громадської та сімейно-побутової діяльності, процес включення її у соціальне середовище, нормальну суспільно-корисну діяльність й адекватні взаємовідносини з однолітками. Система соціально-реабілітаційних заходів передбачає створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, соціального обслуговування, соціально-педагогічної, психологічної та корекційно-розвивальної роботи. Саме соціальна реабілітація спрямовується на відновлення соціального досвіду і встановлення соціальних зв'язків, норм поведінки, спілкування, емоційної стабільності, активного соціального життя, інтеграцію у відкритий соціум, розширення і поглиблення соціальних контактів, входження в культуру [4, с. 169].

Сучасні науковці в галузі соціальної і корекційної педагогіки (С. Архипова, В. Бондар, І. Зверева, А. Капська, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.) визначають беззаперечну цінність й необхідність проведення комплексної соціально-реабілітаційної роботи з даною категорією дітей. Провідними положеннями наукових праць й експериментальних досліджень сучасної когорти педагогічної громадськості є наступні: корекційно-розвивальна й соціально-реабілітаційна робота має включати організацію інтелектуального й особистісного розвитку дітей з урахуванням корекції порушень розвитку й індивідуальних особливостей; розвиток загальної і дрібної моторики; розвиток мовлення та логопедичну корекцію; розумове, фізичне, моральне та естетичне виховання, формування навиків конструктивної взаємодії з оточуючими й позитивного соціального досвіду. Зокрема, В. Бондар зі співавторами у праці «Діти з особливими потребами: поради батькам» вказує, що суттєвими чинниками успішної реабілітації дитини є: чітке визначення завдань, які необхідно розв'язати на кожному віковому етапі розвитку дитини; використання різних специфічних засобів навчання й виховання; особливі форми організації освітнього середовища; максимальне розширення освітнього простору; обов'язкове залучення батьків у процес реабілітації [2, с. 198].

Академік В. Кононенко зазначає, що нині простежується загальна переорієнтація теоретичної

моделі педагогічної діяльності, яка передбачає врахування всіх складових соціально-педагогічного виміру соціалізації, зокрема її етнічної складової. За ним, «поряд із науковою педагогікою у практиці виховання українців повсякчас використовувалися і нині знаходять своє широке застосування ідеї народної педагогіки, народної мудрості, своєрідної педагогіки повсякденного життя» [9, с. 4]. Парадигма національної освіти й виховання, визнана такими науковцями: А. Богущ, А. Бойко, О. Вишневським, М. Євтухом, В. Кононєнком, Н. Лисенко, Г. Лозко, О. Сухомлинською та ін., базується на необхідності збалансованого поєднання національної та загальнолюдської культури в системі педагогічного впливу на сучасне підростаюче покоління.

Етнопедагогічні засоби значною мірою уможливають досягнення вищезазначених завдань, зокрема в системі соціально-реабілітаційної роботи з дітьми з особливими потребами. Серед інших, усна народна творчість, зокрема дитячий фольклор, є багатющим скарбом педагогічної взаємодії, який з давніх-давен у народно-побутовому середовищі виступав як дієвий арсенал методів навчання, розвитку, виховання, лікування, корекції й реабілітації. М. Стельмахович, відомий дослідник народної педагогіки, окреслює дитячий фольклор як систему, яка сприяє збагаченню інтелектуальної, комунікативної, естетичної сфери дитини і допомагає ввійти до світу дорослих [7, с. 38]. Різні жанри фольклору, зразки народної мудрості легкі для наслідування, водночас уводять дітей у світ дорослого побутового життя, прилучають до споконвічних національних цінностей, традицій, звичаїв, започатковують формування національного світобачення, національної самосвідомості, формують духовність, стверджує В. Кононєнко [9, с. 40].

Треба зауважити, що в практиці вітчизняної комплексної корекційно-розвивальної та соціально-реабілітаційної роботи з дітьми з особливими потребами використовується як дидактичний матеріал численні зразки народної скарбниці, зокрема у психогімнастиці, логоритміці, на логопедичних заняттях тощо. Науково-методичний доробок у цьому аспекті представлений працями А. Богущ, Л. Калуської, О. Кузьменка, Н. Лисенко, Р. Скульського, С. Садовенко, М. Стельмаховича та ін. Т. Вороніна, О. Сагірова пропонують використовувати народознавчий матеріал у логопедичній роботі. Народну педагогіку як джерело соціального виховання розглядає О. Сердюк. Серед дослідників дитячого фольклору Г. Барташевич, Г. Виноградов, О. Довженок, Л. Дунаєвська, М. і З. Лановик, О. Таланчук, Ф. Яловий та ін. Однак цілісного дослідження соціально-реабілітаційного потенціалу різновидів дитячої усної народної творчості в системі відновлювальної роботи з дітьми, що мають обмеження психофізичного розвитку, поки що бракує.

Мета та завдання дослідження. З огляду на все вищезазначене, маємо предметом нашого дослідження різноманітні жанри дитячого фольклору як засобу соціально-реабілітаційної роботи з дітьми з особливими потребами. Своїми завданнями вбачаємо наступні: дослідити різноманіття

видів і жанрів дитячої усної народної творчості, які доцільні в застосуванні стосовно осіб вказаної категорії; виявити їх вплив на розвиток та відновлення психофізичного стану, соціально значущих рис і якостей; з'ясувати функції й значення в системі комплексної корекційно-розвивальної та соціально-реабілітаційної роботи з дітьми з особливими потребами.

Результати дослідження. Дослідники усної народної творчості, етнографи, фольклористи всі фольклорні жанри поділяють на дві великі групи: 1) твори, які виконуються і побутують у середовищі дорослих; 2) твори, які побутують серед дітей. Визнано, що до дитячого фольклору належать і твори дітей, і твори для дітей, складені дорослими. Твори дорослих для дітей поділяються на дві частини: 1) пісенна лірика для дітей (колискові пісні); 2) поезія пестування (пестушки, утішки, забавлянки) [5, с. 218]. За М. Стельмаховичем, дитячий фольклор охоплює словесну творчість дорослих для дітей (колискові пісні, пестушки, потішки, забавлянки, небилиці, казки про тварин, чарівні казки, бувальщини, билиці), творчість дорослих, яка з часом перейшла в дитячий репертуар (заклички, примовки, приспівки, ігрові пісні, лічилки), і безпосередньо дитячу творчість (скоромовки, дражнилки) [8, с. 115]. Дитячий фольклор має свою специфіку: відповідає віковим особливостям дітей у виборі тем, образів, ідей; характеризується поєднанням словесного матеріалу з елементами гри, супровідними рухами; у багатьох творах проявляється виражене виховне спрямування.

Коліскові пісні – ліричні пісенні твори, які виконуються матір'ю (рідше батьком чи іншими членами родини) над колискою дитини для того, щоб її приспати. В минулому колісанки виконувались і як замовляння, щоб оберегти маля від зла, привернути до неї або відвернути від неї дію певних духовних сил, сприяти її здоров'ю і швидкому ростові. Використовуються заколисувальні вигуки-кліше «баю-баю», «люлі-люлі» тощо. Милозвучність мови підсилюється шляхом використання здрібніло-пестливих форм (дитинька, колісонька, матіночка), через які також виявляється ніжне, пестливе ставлення до дитини. Як правило, дитина ще не розуміє лексичного значення слів коліскової, але вловлює звуки, співзвучні висловлювання, і пісня стає одним із шляхів її знайомства зі світом [5, с. 319]. Наприклад: «Люлі-люлі, прилетіли гулі, скупане в любистку, спить дитя в колісці». Усім відома психотерапевтична функція колісанок. Вважаємо, що даний жанр дитячого фольклору варто використовувати в реабілітаційній роботі з дітьми з особливими потребами задля зняття тривожності, заспокоєння, психологічного розвантаження. Цей ефект досягається завдяки ритму колісанки, наближеному до ритму діяльності серця у спокої. Тому заколисування зумовлює так званий гіпнотичний, снодійний ефект. Для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку слухання коліскових доцільно використовувати як засіб релаксації на індивідуальних або групових заняттях. Водночас ознайомлення з текстом, ліричної мелодією даного фольклорного жанру розвиває художні

смаки дітей, музичні нахили й здібності, сприяє естетичному вихованню.

«Поезією пестування» називає один із перших дослідників дитячого фольклору Г. Виноградов такі жанри дитячого фольклору, як забавлянки, потішки (пестушки або утішки). Переважна більшість із них – це невеличкі твори, які примовляють дорослі, пестячи немовля. Деякі за змістом і характером наближені до колискових пісень, їхнє призначення – заспокоїти дитину, вплинути на її психічний стан («Цить, дитино, цить, не плач»). Найбільшу групу забавлянок становлять пестушки – коротенькі віршики, які виконуються у поєднанні зі своєрідними рухами чи вправами, якими дорослий пестить дитину, підбадьорює, спонукає до певного виду діяльності («Гоп-гоп, гоп-ца-ца», «Ладо-ладусі») [5, с. 397]. Сучасні вчені довели, що діти розвиваються швидше, якщо регулярно стимулювати певні органи, пов'язані з рухом. Моторні рефлекси в немовлят, яких колишують, розвиваються значно краще й швидше, ніж в інших дітей [8, с. 186].

Утішки – це дуже простенькі пісні-ігри, які, на відміну від колискових, залучають маленьку дитину до співучасті, привчаючи її до певних навичок і викликаючи увагу до рук, ніжок, деяких речей («Сорока», «Потягушки», «Малесенькі ніжки»). Для дітей 3–5 років забавлянки побудовані на фізичних рухах з елементами гри. Вони досить прості, доступні для дитячого сприймання, легко запам'ятовуються й відтворюються. Увага маленької дитини дуже нестійка. Тому народна педагогіка подбала, щоб сюжет забавлянок був якнайпростішим і передавав якийсь один цікавий епізод. Текст таких утішок дуже простий, який водночас збуджує цікавість, сприяє розвиткові уяви чи інших видів мисленнєвої діяльності. Це – віршовані казочки з елементами сюжетності й оповідальності (напр., «Пішла киця по водичку»). Інколи вони можуть виконуватися як пісеньки на прості мелодії. У скарбниці народної дидактики можна знайти віршовані тексти, що супроводжують навчання дітей ходити, їсти, вмиватись, одягатись, роздягатись, танцювати, варити їсти тощо. Слово супроводжує дії, створює у дитини позитивний емоційний настрій, стимулює малюка до активної діяльності, ненав'язливо навчає дітей, водночас збагачуючи словник дитини образними художніми засобами рідної мови. Все це, на думку В. Кононенка, започатковує формування національного світобачення, національної самосвідомості [9, с. 40].

Окрема група казочок-забавлянок – безконечні або надокучливі казочки – вкрай коротенькі віршовані твори, де в жартівливому тоні йдеться про якусь несерйозну чи малоймовірну подію, яка розповідається багато разів, не перериваючи оповіді казочки. Механізм «безконечності» створюється шляхом відповіді на поставлене в кінці твору питання – «Чи казати знов з кінця?».

У центральній, Лівобережній Україні поширена ще одна форма забавлянок – чукикалки. Це невеличкі віршики, які супроводжують підкидання дитини на коліні або нозі. Походить від початкових слів багатьох цих текстів – «Чук-чук», «чуки» (хоч можуть бути й інші звукосполучення: «гоп»,

«гуци», «а-та-та», які імітують їзду на коні) [5, с. 412]. Г. Волкова зазначає, що дітей особливо приваблюють твори, «характерними ознаками яких є кумедність, ритмічність, захопливість», а також «веселі, задержуваті, жартівні пісні: народ навіть у важких умовах життя оберігав дітей від сумних роздумів, намагався тримати їх подалі від суспільних нещастя і соціального зла» [1, с. 73].

Забавлянки, пестушки, утішки спрямовані на розвиток м'язів верхніх кінцівок і плечового пояса дітей, формування тактильної чуттєвості, координують рухи, вчать малят керувати своїми кінцівками (плескати в долоні, рухати кистями та пальчиками, чергувати плескання долонями з тупотінням ніжками) під визначений віршований ритм. Тому неоціненним є значення цих фольклорних жанрів для розвитку дітей, котрі мають вади психофізичного розвитку. Їх варто використовувати батькам від народження дітей. Важливим у таких іграх-забавах є також встановлення емоційного контакту, пробудження почуття довіри між дитиною та дорослим.

Беззаперечним є логопедичний ефект цих фольклорних творів дорослих для дітей. Вони сприяють розвитку у дітей фонематичного слуху, виховують здатність сприймати тонкі звукові розходження. Мова народних забавлянок лаконічна, образна і багата такими звуковими зіставленнями, що допомагають малюкам визначити їхню відмінність. Найтяжче засвоєвані дітьми звукосполучення, у яких багато шиплячих, свистячих, сонорних звуків, раз у раз трапляються в дитячих віршиках-пісеньках, тим самим допомагаючи подолати мовленнєві труднощі: «Тапці, ручки, тапці», «бабці-тапці», «пиріжки-замішки», «кисіль-Василь», «чук, щук», «Танцювали миші по бабиній хижі», «Туруру-туруру, варим кашу круту» тощо. Навчившись розрізняти варіативність забавних для них звукових сполучень, діти наслідують дорослих, починають грати зі словами, звуками, звукоутвореннями, відтворюючи специфіку звучання української мови.

Варто наголосити на лексико-образній функції українських народних дитячих творів. Дитячий фольклор наповнений низкою жартівливих віршиків і пісеньок: «Козуню-любуню», «Бігло, бігло козенятко», «Два півники», «Зайчику-зайчику», «Танцювали миші» та багато інших. Ці пісні вселяють дітям життєвий оптимізм. Тому й виконуються вони у веселому настрої, з усмішкою, із захопленням дитини до сміху. А докладні й майстерні характеристики персонажів учать спостережливості, виробляють у дитини вміння аналізувати побачене, давати йому вмотивовані оцінки. Приміром, докладні характеристики тварин, їхніх типових рис даються у пісні «Ой піду я на базар». З іншого боку, такі твори легко й непомітно повертають малят у виховне рідчище, роблять їх максимально сприйнятливими до засвоєння правил гарної поведінки, вчать бути чемними, терплячими, не вередувати («Мала білочка»).

Навчально-виховна мета забавлянок – розвивати мовленнєву активність дитини, тренувати пам'ять, логіку мислення, сприяти фізичному розвитку, вселяти оптимізм і жадобу до активно-

го життя, виробляти такі вольові якості, як твердість характеру, вміння керувати своїм настроєм, здатність переборювати труднощі, досягати мети.

Простота побудови таких віршиків, милозвучність, ритмічність приваблює для слуху немовлят. Звучання звуконаслідувальних слів, які супроводжують певні рухи, сприяють мовленнєвому та фізичному розвитку дитини. Такі вправи захоплюють елементами гри, вони збуджують цікавість, розважають, стимулюють, розвивають емоційність, спостережливість, а водночас дитина знайомиться з навколишнім світом, побутом, отримує нову інформацію про щоденне життя людини, – у цьому виявляється практичне значення забавлянок, стверджують М. і З. Лановик [5, с. 428].

Ще один жанр дитячого фольклору – ігри. Дитячі ігри – трансформовані, спрощені варіанти народних ігрищ, які первісно мали ритуальне значення. Вони становлять єдиний жанр дитячої драматургії, тобто вид творчості, де люди грають ролі відповідних персонажів, імітуючи їхні рухи, мову, вчинки. Ігри бувають дуже різноманітними. Найдавніші за походженням – хороводні драматичні ігри, які колись були частиною весняного календарного обряду. Основна їх тематика – землеробська праця. Рухами і словами відтворюються різні її етапи (сівба, зростання, збирання) – «Просо», «Мак» тощо. Другу групу становлять драматичні мініатюри з імітацією вчинків і поведінки звірів, птахів: квочка захищає курчат відшуліки («Шуліка»), вовк краде вівці («Вовк і вівці»), кіт ловить мишу («Котик і мишка») і т. п. [5, с. 492]. Рухливі ігри наслідують змагання дорослих у виявленні найсильнішого воїна, найспритнішого мисливця. Є низка ігор, мета яких – знайти сховану річ, відгадати загадки та інші завдання, що містять відгомін давніх випробувальних звичаїв. Найпоширенішою є гра в хованки, основний задум якої «стати невидимим» і перехитрити суперника, що перегукується з відповідними мотивами казок. Більшість ігор уміщують віршовані тексти, пісеньки, перемежуються ігровими приспівками та піснями-примовками. У таких приспівках інколи дається вказівка до дії, пропонується певний алгоритм діяльності, що легко запам'ятовується й відтворюється дітьми. В іграх-піснях переважає дієслівна лексика. Водночас тематика текстів відтворює картини живої й неживої природи, збагачуючи активний словник малят лексичними одиницями на позначення рослин, тварин, побуту тощо («Грушка», «Горобець», «Довгоносий журавель», «Женчикок-бренчикок», «Квочка», «Кіт і мишка», «Огірочки», «Перепілка» тощо). Використання таких ігор у соціально-реабілітаційній роботі з дітьми з особливими потребами дає змогу прищепити повагу до праці, до народних традицій і звичаїв, бажання і вміння працювати, поєднувати працю з відпочинком, раціонально проводити своє дозвілля.

Рухливі ігри зміцнюють здоров'я дитини, коригують і компенсують дефекти рухового розвитку, сприяють розвитку зорової орієнтації, оптико-просторових уявлень, активному переміщенню у просторі та самостійності дій щодо відображен-

ня просторових і часових компонентів. Народні дитячі ігри володіють величезним потенціалом для розвитку рухової сфери: загальної, дрібної, мовленнєвої моторики. Діти під час ігор та під час співу набувають навичок правильного носового та ротового дихання, розвивається фізіологічне і фонаційне дихання. Участь у рухових іграх допомагає малюкам вчитися ходити, бігати, повзати, що впливає на нормалізацію роботи нервової системи, дітям прищеплюються рухові навички, зміцнюється їхній опорно-руховий апарат, з'являється м'язовий тонус, розвивається координація рухів, стимулюється розвиток психіки і мовлення дитини. Музично-рухливі ігри навчають дітей різним видам рухів, допомагають у подоланні деяких фізичних вад, тим самим виконуючи здоров'язберігальну функцію. Серед традиційних народних дитячих ігор особливо багато рухливих, у яких драматизація поєднується зі змаганнями – біганням навздогін, наввипередки, пошуком, прориванням кола чи «ланцюга», що є характерним для веснянок, гаївок, русальних ігор-пісень. Така ігрова діяльність забезпечує входження дитини в коло однолітків і налагодження з ними взаємодії. Це започатковує процес інтеграції дитини з особливими потребами в соціум, навчає правил та узгодженої поведінки.

Про величезну силу педагогічного впливу пісень-ігор на дітей влучно сказав М. Стельмахович: «Вони вчать дитину вправно володіти словом, аналізувати як свої, так і чужі вчинки, додержувати етичних норм поведінки, дисципліни, узгоджувати свої дії з діями інших, спонукають до сміливості, витривалості, спритності й винахідливості, виробляють гарну поставу, грацію, красиву ходу, пробуджують мистецький хист до художнього слова, пантоміми, танцю, співу, хореографічного й театрального мистецтва. Деякі пісні-ігри дуже нагадують невеличкі театральні вистави» [8, с. 193].

Окрему групу жанрів дитячого фольклору, які є найбільш «дитячою» за своєю суттю, становлять твори, складені самими дітьми. До них належать лічилки, жмурилки, прозивалки (дражнилки), мирилки, чистомовки, скоромовки. Коротко зупинимось на деяких з них. Лічилки – невеликі віршовані твори, якими визначаються роль і місце у грі кожного з її учасників. В основі багатьох лічилок лежить лічба, часто у вигляді переінакшених числівникових форм. Це важливий передетап до гри, який полягає у справедливому розподілі ролей серед її учасників. Дидактичне значення лічилок полягає в тому, що вони в ігровій формі, легко, доступно й швидко підводять дітей до засвоєння числових понять у їх практичному застосуванні, до кількісного аналізу предметів [8, с. 96]. Тож жанр лічилок має пізнавально-виховну функцію в роботі з дітьми з особливими потребами. Лічилки виконуються речитативом, деякі з них римовані, укладені на ритмічній основі. Промовляння лічилок сприяє формуванню ритміко-мелодичній основі мовлення, дикції й артикуляції, водночас збагачуючи словниковий запас дітей. Деякі лічилки мають переважаюче використання однієї чи кількох фонем (напр., «Семен сказав своїм синам...» або

«Джинджик, джинджик, джинджирички. На джинджіку черевички, жакеточка, шапочка. Добрий вечір, дівчаточка. Раз, два, три – вийди ти»). Тож лічилки варто використовувати в логопедичній ритміці задля розвитку правильного мовлення та корекції мовленнєвих відхилень. Деякі лічилки діти створюють самі, імпровізуючи, вставляючи власні слова, досить часто незрозумілого смислового значення: «Еники-беники» та подібні. Тож створення лічилок є стимулом для розгортання словесної творчості дітей, розкриття лінгвістичних здібностей і мовних обдаровань. Водночас варто відзначити ще й соціалізаційний ефект даного жанру дитячого фольклору. Ці невеличкі твори формують почуття правильності вибору, справедливості, що допомагає у спілкуванні з однолітками.

Цікавим, захоплюючим для дітей жанром народної творчості є скоромовки. Саме назва вказує, що це невеликі, складні за звуковим оформленням і звучанням твори, які потрібно правильно, швидко промовити. Тому в народній дидактиці використовуються ще й такі назви на позначення цього жанру усної дитячої творчості – чистомовки, швидкомовки. Суть скоромовок полягає не у змістовому навантаженні, а в такому розміщенні слів та звуків, що їх вимова вимагає певних зусиль артикуляції. За змістом вони подібні до небилиць, бо поєднання співзвучних слів не завжди має логічний зв'язок. Але це не применшує їхньої популярності серед дітей, які сприймають скоромовки як своєрідну гру, розвагу. Тексти легко запам'ятовуються, бо вони, як правило, ритмізовані, або й римовані. Трудність вимови ускладнена навмисним розташуванням звуків, алітерацією («Через грядку гріб тхір грядку»). Вправлення у вимовлянні скоромовок є мовленнєвою вправою, що розвиває артикуляцію, впливає на вироблення культури мовлення, тому використовується з метою корекції мовленнєвих вад у логопедичній роботі. Деякі скоромовки вміщують одну чи кілька фонем, які вимагають правильної постановки та автоматизації звуків. Наприклад: «Боронила борона по боронованому полю», «Ворона проворонила воронення», «Пиляв Пилип поліна з лип, притупив пилку Пилип». Народні скоромовки є своєрідними логопедичними веселими вправами-іграми, які також виконують лексико-образну функцію. Їхня дія спрямована на формування правильного, чіткого й виразного мовлення дітей

в емоційно піднесеному настрої під час гри, а також на психологічну розрядку малят, відволікання від певної вади. Вправлення у вимовлянні скоромовок дозволяє дітям самостійно переборювати труднощі, досягати поставлених завдань, що розвиває емоційно-вольову сферу дітей з особливими потребами.

На основі аналізу добірних видів усної дитячої народної творчості, представлених у цій статті, можемо дійти таких **висновків**: у роботі соціального, корекційного педагога, фахівця, який надає соціально-реабілітаційну допомогу дітям з особливими потребами, вагоме місце й значення мають довершені зразки дитячого фольклору. Вони є неоціненною скарбницею народної мудрості, з якої варто черпати й використовувати у процесі національного виховання підростаючого покоління. Упровадження фольклорних жанрів у практику корекційно-реабілітаційної роботи відповідає наступним принципам: гуманізації, націоналізації, природовідповідності, індивідуалізації доступності, усвідомлення, активності, розвитку, поступовості, комплексності. Варто виділити функції, які притаманні дитячому фольклору в соціально-реабілітаційній роботі з дітьми з особливими потребами: культурологічно-етнічна, соціалізаційна, світоглядна, пізнавально-навчальна, розвивальна, здоров'язберігальна, терапевтична, реабілітаційна, корекційна, релаксаційна, комунікативна, мотиваційна, оптимізаційна, творчо-креативна, художньо-естетична. Розмаїття української дитячої народної словесності є саме тим життєстверджуючим фундаментом, що глибоко закладається в дитячу душу і відбивається на соціально-культурній віддачі особистості в її майбутньому суспільному житті.

Список використаних джерел

1. Волкова, Г.А. Логопедическая ритмика : учеб. пособ. для студ. пед.ин-тов. / Г.А. Волкова. – М.: Просвещение, 1985. – 191 с.
2. Діти з особливими потребами: поради батькам / В.І. Бондар, В.І. Берзінь, Л.В. Борщевська та ін.; за ред.: В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К.: Наук. світ, 2004. – 232 с.
3. Довженко, Г.В. Український дитячий фольклор: Віршовані жанри / Г.В. Довженко. – К.: Наукова думка, 1981. – 272 с.
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
5. Лановик, М. Усна народна творчість: навч. посіб. / М. Лановик, З. Лановик. – К.: Знання-Прес, – 591 с.
6. Соціально-психологічна робота з дітьми та молоддю з особливими потребами / Н.О. Головка, Л.Є. Данелян, І.С. Довгалюк, Т.О. Комар, О.К. Качеровська, Г.Р. Прядкіна. – К.: Держсоцслужба, 2005. – 108 с.
7. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка: навч. посібник / М.Г. Стельмахович. – К.: Радянська школа, 1985. – 312 с.
8. Стельмахович, М. Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
9. Українська етнопедагогіка: навч.-метод. посіб. / за ред. акад. В. Кононенка. – Івано-Франківськ, 2005. – 508 с.

Дата надходження авторського оригіналу до редакції: 17.07.2014

Котломанітова Г. А. Детский фольклор в социально-реабилитационной работе с детьми с особенными потребностями.

А *Исследуются разнообразные жанры детского фольклора, их влияние на развитие, воспитание, социализацию детей с особенными потребностями; определяется место и значение детского фольклора в социально-реабилитационной работе с ними.*

Ключевые слова: детский фольклор, жанры детского фольклора, ребёнок с особенными потребностями, социально-реабилитационная работа.

Kotlomanitova G. O. Children's folklore in social and rehabilitation work with children with special needs.

С *In this article explores different genres of children's folklore; their impact on development; education, socialization of children with special needs; turns out the place and importance of children's folklore in social and rehabilitation work with them.*

Key words: children's folklore, genres of children's folklore, child with special needs, social and rehabilitation work.